

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ

Досліджено економічну сутність понять "банківське регулювання" і "банківський нагляд", їх взаємозв'язок, суперечність у трактуванні цих понять згідно з чинним законодавством та з погляду вітчизняних вчених. Здійснено розмежування понять банківського регулювання та банківського нагляду в широкому та вузькому розумінні. Доведено підпорядкованість та взаємозалежність банківського нагляду банківському регулюванню з точки зору встановлення загальних правил Національним банком України, ефективності управління усією банківською системою, а також безпосереднього втручання Національного банку України у справи комерційних банків.

Ключові слова: банківське законодавство, банківське регулювання, банківський нагляд.

Постановка проблеми. Як свідчить практика, нестабільність банківської системи, кризи банків мають тяжкі економічні наслідки. Тому для створення стабільної банківської системи і функціонує банківське регулювання та нагляд. Банківська система в різних країнах світу є найбільш регульованою сферою, що пов'язано з потужним розвитком світової фінансової архітектури та визначальною роллю для економіки процесів, що відбуваються в банківській системі. Банківське регулювання та банківський нагляд є складовими системи державного регулювання загальноекономічних процесів. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження сутності та сучасних функцій банківського регулювання та нагляду в Україні. Отже, актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю виявлення загальних тенденцій і перспектив розвитку банківського регулювання та нагляду з метою підвищення фінансової стійкості банківської системи України.

На сьогодні в економічній та науковій літературі немає єдиних підходів до трактування понять "банківське регулювання" та "банківський нагляд". Це, водночас, призводить до розбіжностей у їх визначенні та до суперечок у наукових колах з приводу змісту і сутності цих термінів. З цієї причини у національному законодавстві існують суперечності щодо трактування та співвідношення банківського регулювання та банківського нагляду між собою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з банківським регулюванням та наглядом, досліджено у працях багатьох вітчизняних вчених, таких як О. Василик, О. Васюренко, О. Вовчак, В. Базилевич, О. Дзюблук, І. Дяконова, О. Заруба, В. Коваленко, Т. Ковальчук, І. Лютий, В. Міщенко, С. Науменкова, М. Савлук, О. Хаб'юк та ін. Серед російських вчених варто зазначити З. Бора, Є. Жукова, Л. Красавіну, В. Колеснікова, О. Лаврушина, В. Мілодідова, Г. Панову, С. Пятенко, В. Усоскіна та інших. Однак, враховуючи складність проблеми та динамічність змін, які відбуваються у фінансовому секторі, обрана тема зберігає свою актуальність і є дуже широкою.

Проте у вітчизняній літературі залишаються недостатньо розробленими окремі теоретико-методологічні аспекти регулювання та нагляду банківської діяльності. Немає робіт, у яких було б розглянуто економічну сутність регулювання та нагляду, їх вплив на розвиток банківської системи, а відповідно й макро-економічні процеси загалом. Розгортання трансформаційних процесів в економі-

ці України об'єктивно зумовили зосередження уваги цього дослідження на проблемах стабільного функціонування банківських інститутів за допомогою відповідного механізму регулювання банківської діяльності. Все це і зумовило вибір теми наукового дослідження.

Метою дослідження є аналіз понять "банківське регулювання" та "банківський нагляд" з правової точки зору, а також визначення банківського нагляду як складової частини банківського регулювання на підставі норм чинного законодавства та наукових напрацювань вітчизняних вчених.

Виклад основного матеріалу. Більшість українських науковців схильні до думки, що "банківське регулювання" та "банківський нагляд" є двома самостійними, проте взаємопов'язаними, науковими термінами. Багато зарубіжних науковців, в основному, не розмежовують цих понять, поєднуючи їх під терміном "банківський нагляд". Про останнє свідчить, зокрема, назва основного міжнародного органу в сфері банківської співпраці – "Базельського комітету з питань банківського нагляду". Існує і термін "банківське регулювання", який тлумачать як державне втручання у банківський сектор. Для кращого визначення понять банківської регулятивної політики та нагляду доцільно розглянути й проаналізувати думки науковців, а також визначення цих понять у чинній нормативній базі [6, с. 5].

Закон України "Про Національний банк України" дає визначення банківського регулювання як однієї з функцій НБУ, що полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства [1].

Мищенко В. під регулюванням банківської діяльності розуміє насамперед створення відповідної правової бази. По-перше, це розроблення та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків. По-друге, ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Вони базуються на чинному законодавстві, конкретизують та роз'яснюють основні положення законів. Законодавчі та нормативні положення визначають такі межі поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи [3, с. 47].

Любунь О. визначає банківське регулювання як систему заходів, за допомогою яких центральний банк забезпечує стабільне, безпечне функціонування банків та запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі [5, с. 208]. Орлюк О. розглядає банківське регулювання як одну з форм державного управління, що становить систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також запобігає дестабілізаційним процесам у банківському секторі [7, с. 151].

Хаб'юк О. розуміє під банківським регулюванням формування та застосування державою заходів впливу на банківську сферу для досягнення державних цілей (забезпечення грошового обігу, стабільність банківської системи, уникнення монополізації, усунення недоліків міжнародної діяльності банків тощо). Складовою частиною цього поняття вважають поняття банківського нагляду, яке визначається як контроль (моніторинг) за діяльністю банків та застосування

заходів впливу в разі порушень законодавства, а також нормотворча діяльність органів нагляду [9, с. 25].

Істотне значення для розуміння поняття "банківське регулювання" та його відмежування від поняття "банківський нагляд" має їх законодавче закріплення. Так, у Законі України "Про Національний банк України" банківський нагляд трактується як систему контролю та активних впорядкованих дій Національного банку, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників [1].

Міщенко В. та інші визначають банківський нагляд як "моніторинг процесів, що мають місце у банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме: створення нових банків та їх установ, діяльності банків, реорганізації та ліквідації банків". Для цього орган нагляду має повноваження застосувати до банків примусові та непримусові заходи впливу [3, с. 48].

Любунь О. та інші вважають основною метою банківського нагляду своєчасне реагування на порушення та негативні тенденції у діяльності комерційних банків з метою їх нормалізації, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності та надійності як кожного банку зокрема, так і банківської системи загалом [5, с. 209]. А, наприклад, Орлюк О. веде активну дискусію про поняття банківського нагляду, банківського регулювання та банківського контролю, аналізуючи думки різних учених. При цьому підтримує законодавчо визначене поняття банківського нагляду, визнає, що терміни "банківське регулювання" та "банківський нагляд" належать до (різних) взаємодоповнювальних видів діяльності [7, с. 148].

Грушко В. та інші розуміють під банківським наглядом насамперед моніторинг процесів, що відбуваються у банківській сфері на різних стадіях функціонування банків: створення нових банків та їхніх установ, діяльності банків, їх реорганізації та ліквідації. Регулятивно-наглядові органи мають повноваження застосовувати до банків певні коригувальні, а також заходи примусового впливу з метою регулювання їхньої діяльності. Ці заходи можуть розглядатися одночасно як елемент банківського нагляду і як елемент банківського регулювання. Отже, поняття регулювання банківської діяльності та банківський нагляд за В. Грушко та інших тісно переплітаються [2, с. 11].

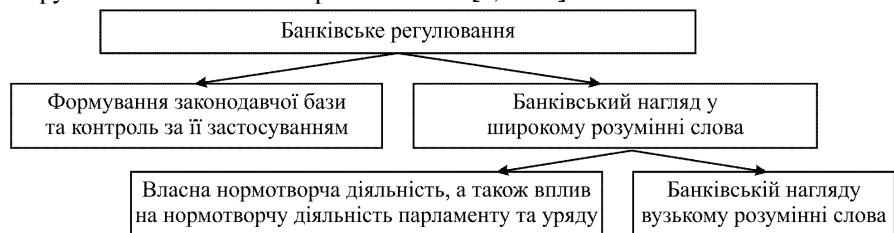

Рис. Розмежування поняття банківського регулювання та нагляду

На нашу думку, банківський нагляд є складовою частиною системи регулювання, яка виконує контролюючу функцію. Банківський нагляд охоплює контроль за діяльністю банків – моніторинг і заходи впливу та нормотворчу діяльність органу банківського нагляду. Орган банківського нагляду хоч і не може

приймати закони, але може оперативно реагувати на зміни у банківській системі ухваленням підзаконних нормативно-правових актів (рис.).

Висновки. Таким чином, в Україні поняття "банківський нагляд" відносно банківського регулювання має підпорядкований, взаємозалежний характер, оскільки:

- 1) банківське регулювання передбачає встановлення загальних правил, а нагляд забезпечує виконання цих правил;
- 2) банківське регулювання передбачає, передусім, ефективне управління усією банківською системою, а нагляд спрямовує зусилля на покращення ситуації у конкретному банку;
- 3) банківське регулювання не передбачає безпосереднього втручання у справи комерційних банків, а нагляд якраз деталізує і систематизує методи впливу на них [4, с. 187].

Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що поняття "банківське регулювання" є більш широким й охоплює як структурний елемент банківський нагляд.

Література

1. Україна. Закон. Про Національний банк України: від 20.05.1999 р., № 679 – XIV (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – С. 238-242.
2. Грушко В.І. Банківський нагляд : навч. посібн. / В.І. Грушко, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, К.Є. Раєвський. – К. : Вид-во ЦНЛ, 2004. – 264 с.
3. Міщенко В.І. Банківський нагляд : навч. посібн. / В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева. – К. : Вид-во "Знання", 2004. – 406 с.
4. Дяконова І.І. До питання визначення понять "банківське регулювання" та "банківський нагляд" / І.І. Дяконова // Актуальні питання економіки : зб. наук. праць. – 2008. – № 8 (86). – С. 187-193.
5. Любунь О.С. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посібн. [для студ. ВНЗ] / О.С. Любунь, В.І. Грушко. – К. : Вид-во "Слово", 2004. – 296 с.
6. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України : наук.-практ. журнал. – 2011. – № 1. – С. 4-9.
7. Орлюк О.П. Банківське право : навч. посібн. / О.П. Орлюк. – К. : Вид-во "ЮрІнком Інтер", 2004. – 376 с.
8. Паласевич М.Б. Правове регулювання банківської діяльності в Україні / М.Б. Паласевич // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 20 07. – Вип. 17.7. – С. 248-249.
9. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : Вид-во ОІППО; Снятин : Вид-во "Прут-Принт", 2008. – 260 с.
10. Чуб О.О. Концептуальні засади банківського нагляду в умовах глобалізації / О.О. Чуб // Фінанси України : журнал. – 2009. – № 7. – С. 49.

Вареник В.А. Теоретико-методологические основы исследования банковского регулирования и надзора

Исследована экономическая суть понятий "банковское регулирование" и "банковский надзор", их взаимосвязь, противоречие в трактовке этих понятий с действующим законодательством и с точки зрения отечественных ученых. Осуществлено разграничение понятия банковское регулирование и надзор в широком и узком понимании.

Доказаны подчиненность и взаимозависимость банковского надзора банковскому регулированию с точки зрения установления общих правил Национальным банком Украины, эффективности управления всей банковской системой, а также непосредственного вмешательства Национального банка Украины в дела коммерческих банков.

Ключевые слова: банковское законодательство, банковское регулирование, банковский надзор.

Varenyk V.A. Theoretic-Methodological Bases for the Research of Banking Regulation and Supervision

The economic substance of the concepts of "banking regulation" and "banking supervision" of their relationship, conflict in the interpretation of these concepts in accordance with applicable law and in terms of local scientists is studied. A distinction between the concept of banking regulation and supervision in the broad and narrow sense is made. Subordination and interdependence of Banking Supervision and banking regulation in terms of general rules for the National Bank of Ukraine, the efficiency of the entire banking system and the direct intervention of the National Bank of Ukraine for commercial banks, are proved.

Key words: bank laws, banking regulation, banking supervision, commercial bank.

УДК 330.222

*Доц. Н.Б. Демчишак, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка*

ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

З'ясовано економічний зміст інвестиційного кредитування, його особливості та роль у реалізації інноваційних проєктів. Розкрито сутність інноваційної діяльності згідно з чинним законодавством. Розглянуто поняття інвестиційного кредитування інноваційної діяльності та його специфіку в умовах економіки України. Класифіковано види інвестиційних ризиків у сучасній ринковій економіці. Запропоновано методичний підхід до оцінки інвестиційних ризиків. Обґрунтовано доцільність врахування чинників економічної, політичної, правової та соціальної нестабільності у процесі оцінки інвестиційного ризику. Розглянуто та охарактеризовано окремі його категорії.

Ключові слова: інвестиційне кредитування, інноваційна діяльність, інвестиційне кредитування інноваційної діяльності, інвестиційний ризик, категорії інвестиційного ризику.

Успішний розвиток економіки України в контексті загальносвітових економічних тенденцій потребує раціонального та своєчасного внесення коректив у економічну політику держави. Однією із передумов ефективної її реалізації є своєчасна реакція на ризики, що існують в економічній системі та створюють загрози зокрема в інвестиційній сфері. У цьому контексті важливе значення має також врахування факторів нестабільності економіки України, які тенденційно позначаються на інвестиційній активності та динаміці інвестиційних процесів. Наявність чи відсутність ризиків значною мірою впливає та створює передумови для, відповідно, сповільнення чи активізації інвестиційного кредитування інноваційної діяльності, потреба стимулювання якої існує в Україні сьогодні.

Інвестиційне кредитування інноваційної діяльності, а також проблеми оцінки інвестиційних ризиків неодноразово були предметом наукових пошуків відомих вчених, зокрема: О. Барановського, О. Колодізева, М. Крупки, А. Кузнецової, Т. Майорової, С. Онишко, С. Пашової, А. Пересади, Б. Пшика, Т. Смолженко, М. Туріянської, І. Чуницької. Попри це, не втрачає актуальності потреба обґрунтування методичних підходів до оцінки інвестиційних ризиків з урахуванням сучасних чинників нестабільності економіки України в контексті необхідності активізації інвестиційного кредитування інноваційних проєктів, що і є метою дослідження.

Під інвестиційним кредитом зазвичай розуміють економічні відносини між кредитором і позичальником із приводу фінансування інвестиційних проєк-

тів. **Інвестиційне кредитування** за А.А. Пересадою – це процес, що включає сукупність механізмів реалізації кредитних відносин в інвестиційній сфері [7]. Специфічною особливістю інвестиційного кредитування є те, що воно має інвестиційний характер, а саме пов'язано з реалізацією інвестиційних проєктів. При цьому загально прийнято, що відсоток за інвестиційними кредитами не повинен перевищувати рівень дохідності за інвестиціями, а терміни кредитування прямо залежать від термінів окупності проєкту.

Інвестиційне кредитування передбачає зокрема і фінансування інноваційної діяльності, яка згідно з чинним законодавством вважається складовою інвестиційної. Так, інноваційну діяльність тлумачать як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [3].

Лева частка інвестиційних кредитів у світовій практиці видається банківськими установами, які відіграють ключову роль у фінансуванні інвестиційних проєктів, зокрема інноваційного спрямування. Враховуючи це, у вітчизняній фінансовій науці сформувався термін "банківське інвестиційне кредитування інноваційної діяльності". Зокрема, за С. Пашовою, – це комплекс взаємопов'язаних фінансових, юридичних, інформаційних, організаційних, технологічних та інших операцій, котрі створюють цілісну систему дій спеціалізованого підрозділу банку з довгострокового інвестиційного кредитування підприємства-позичальника, спрямованого на створення або трансформацію фундаментальних і прикладних досліджень, дослідно-конструкторських, проєктних, технологічних розробок у новий або покращений продукт, шляхом випробувань, промислового освоєння, закріплення науково-технічних ідей, винаходів, розробок із метою їх упровадження у виробництво для досягнення економічного, соціального та інших ефектів [6].

В умовах неналежного виконання фінансово-кредитними установами традиційних для них у зарубіжній практиці функцій в межах національної економіки доцільніше розглядати ширше поняття "інвестиційне кредитування інноваційної діяльності". Під останнім потрібно розуміти фінансування інноваційних проєктів на засадах кредитних відносин за рахунок вітчизняних та іноземних джерел із залученням фінансових установ, держави тощо.

Потреба активізації інноваційної діяльності в Україні зумовлює потребу врахування сучасних складних тенденцій розвитку економіки та підвищеного рівня ризику, властивого інноваційній діяльності. При цьому не потрібно обмежуватись аналізом тільки суто банківських чи фінансових ризиків, а варто розглядати всі їх різновиди, включаючи політичні тощо, які впливають на інвестиційні рішення як внутрішніх, так і зовнішніх потенційних кредиторів. Загалом під інвестиційним ризиком розуміють ймовірність понесення втрат, спричинених проблемами фінансового забезпечення чи несприятливістю умов інвестування [9].

Враховуючи всю різноманітність інвестиційних ризиків, їх можна загалом систематизувати за такими ключовими класифікаційними ознаками:

1) за сферами прояву:

- економічні – ризики, пов'язані зі зміною економічних чинників (умов);
- політичні – різні види адміністративних обмежень інвестиційної діяльності, що виникають через зміну політичного курсу держави;